

3. Кондорсэ М.Ж. Эскиз исторической картины прогресса человеческого разума. - М., 1993.
4. Трухин И.А. Личность как система идей. - К., 2009.
5. Ясперс К. Истоки истории и ее цель. - М., 1991.

УДК 159.9-051 :17.035.1

Тарасьян Ю.А.

АЛЬТРУІЗМ ЯК ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВА ЯКІСТЬ ПСИХОЛОГА

Аннотация. Анализируется понятие «альтруизм», раскрывается его роль в профессиональной деятельности психолога. Предлагаются способы развития этого качества при подготовке в высших учебных заведениях.

Складність майбутньої роботи психолога обумовлена необхідністю постійного тісного душевного контакту з іншою людиною. Це висуває особливі вимоги до його ціннісно-смыслової сфери, змістякої потенційно визначає конструктивний або деструктивний характер його професійної діяльності, формування мотиваційної та особистісної готовності (або неготовності) до неї, впливає на успішність фахової підготовки. В такому розумінні ефективна професіоналізація можлива за умови, що професія постає для суб'єкта сферою реалізації його найважливіших особистісних цінностей і навіть сенсу життя, а сам процес праці або здобуття професії розуміється як невід'ємний компонент суб'єктної життєтворчості. Таким чином, в силу специфіки діяльності психолога особливе місце в ній займає альтруїзм як професійно важлива якість.

Термін «альтруїзм» був введений вперше французьким філософом О.Контом, який сформував його як принцип «*revêler pour autre*» – жити для інших. Він характеризує ним безкорисливе спонукання людини, що тягнуть за собою вчинки на користь інших людей. З появою цього терміну з'явилася думка про біологічний характер та генетичне походження альтруїзму, а не формування його в умовах виховання (Ф.Добржанський, В. Ефроїмсон, Г. Спенсер, З. Фрейд та ін.). Пізніше І. Павлов висунув протилежну позицію, в якій пояснював справжній альтруїзм як надбання культури [2].

В історії психологічної думки проблема альтруїзму розглядалася в рамках трьох основних теоретичних напрямків: біхевіористичного, психоаналітичного та інтелектуалістичного. Представники першого розглядають альтруїстичну поведінку як умовно рефлекторний процес, що принципово не відрізняється від засвоєння інших форм поведінки. Альтруїзм, на їх погляд, обумовлюється негативним або позитивним «емпатичним» підкріпленням, а саме: неприємні переживання у особистості виникають, якщо вона стає свідком страждань іншої людини і, відповідно, зникають при звільненні її від страждань. Таким підкріпленням може бути «соціальне научіння» як основа формування альтруїзму або «вторинне підкріплення». Ця трактовка певним чином отожднює альтруїзм з егоїстичною поведінкою [4].

Дослідники психоаналітичного напрямку інтерпретують альтруїзм як несвідоме прагнення редукувати властиве людині «почуття провини». В основу такого тлумачення покладено думку З.Фройд про те, що поведінка людини значною мірою підкоряється впливу підсвідомих сил – потягів. Вони обумовлюються інстинктами, але насамперед – пригніченими бажаннями, задоволення яких «заборонене» на рівні свідомості, тому їх витісняють у сферу несвідомого. Ці бажання продовжують діяти без відома свідомості, проявляючись у сновидіннях, обмовка, мимовільних відхиленнях від адекватної поведінки, впливаючи на вибір професії та творчість. Зважаючи на це, психоаналіз називає альтруїстичні спонукання невротичною компенсацією егоїзму, що піддається витісненню [7].

Головним постулатом теорії Ж. Піаже була відповідність морального та інтелектуального розвитку. В основі процесу розвитку інтелекту і моральності лежить зміна схем поведінки відносно до об'єктів і людей, одним із проявів якої є альтруїзм. Тому можна вважати, що стадії інтелекту і моральності безпосередньо є відправною точкою в розумінні сутності альтруїзму [6].

Сучасна трактовка альтруїзму пов'язує його з системою цінностей особистості. Так, В.Шапарь визначає його як систему ціннісних орієнтацій особистості, при якій центральний мотив і критерій моральної оцінки - це інтереси, іншої людини чи соціальної спільноти [3]. Центральна ідея альтруїзму - безкорисливість як непрагматично орієнтована діяльність, що здійснюється і в інтересах інших людей і не шукає реальної винагороди.

Альтруїзм може стати усвідомленою ціннісною орієнтацією, що визначає поведінку особистості в цілому. Тоді перетворюється в сенс життя особистості. При цьому абсолютизація альтруїзму така ж помилкова, як і його недооцінення. Реальна значущість альтруїстичної поведінки особистості визначається характером цінностей, що лежить в основі взаємин з іншими людьми.

Альтруїзм може виступати як соціально-психологічний прояв гуманності, а також у повсякденному спілкуванні та діяльності людей. Механізмом прояву альтруїзму може бути ситуативна альтруїстична установка, яка актуалізується в конкретних небезпечних ситуаціях (наприклад, порятунок дитини ціною власного життя).

Проведений теоретичний аналіз дозволяє зробити висновок, що формування розвитку альтруїстичної направленості особистості особливо потрібні людям, які працюють з людьми. При цьому, висловлюючись словами В. Сухомлинського, «слід починати з елементарного, але разом з тим і найважливішого – з формування здатності відчувати душевний стан іншої людини, вміти ставити себе на місце іншого в різних ситуаціях... Глухий до інших залишиться глухим до самого себе: йому буде недоступною головніше в самовихованні – емоційна оцінка власних вчинків» [5].

Можна припустити, що дане судження можна адресувати і психологу, від чуйності, милосердя, співчуття, співпереживання і жертвовності якого в певній мірі залежить життя і самопочуття людини, що потребує психологічної допомоги. Психолог як професіонал виконує найважливіше соціальне завдання – створення узагальненого, персоніфікованого образу іншої людини в своїй особі і в особі конкретного учасника або учасників його професійної діяльності.

В процесі роботи психолог оперує інформацією, яка при недбалому використанні може завдати непоправної шкоди окремим людям, сім'ям, колективам. Виражена орієнтація на цінність іншої людини у професійній діяльності психолога передбачає прояв емпатії, розуміння та співпереживання до стану іншої людини і, відповідно, вияв альтруїстичних переживань. У зв'язку з цим до психологів пред'являється ряд соціально-етичних та професійних вимог, дотримання яких дозволяє спеціалісту зберігати довіру

людей, правильне орієнтування в ситуаціях конфлікту між нормами субординації та моральності, потребами та інтересами окремих людей та різних груп [1].

Аналізуючи значення альтруїзму для професійної діяльності практичного психолога, вважаємо за необхідне включити його в структуру компетентності. Вона визначається як психосоціальна якість, що означає силу і впевненість, які ґрунтуються на відчутті власної успішності і корисності. Це дає людині усвідомлення своєї спроможності ефективно взаємодіяти з оточенням. Тож альтруїзм як безкорисливе служіння людям, що включає в себе альтруїстичні потреби, установки та мотивацію грає важливу роль в професійній діяльності людей, які працюють в сфері "людина-людина". Формування і розвиток даної якості являється важливим завданням кожного, хто хоче присвятити себе психологічній роботі, адже альтруїзм є частиною його компетентності.

Для розвитку альтруїстичності особистості у майбутніх психологів в процесі їхньої підготовки у вищих навчальних закладах можна використовувати такі форми роботи, як тренінги, рольові ігри або аналіз конкретних ситуацій. Це дозволяє майбутньому спеціалісту в активному діалозі виявити свої особистісні якості та за умов постійної рефлексії відкоригувати якості, що не відповідають професійній компетентності, та сформувати ті, що, в першу чергу, забезпечать успішність її виконання. Умови професійної підготовки майбутнього психолога мають враховувати не лише необхідність формування системи знань, умінь та навичок фахівця, а також його особистісні властивості, які забезпечуватимуть успішність професійної діяльності.

Отже, альтруїзм у роботі психолога – це мотив надання допомоги іншій людині, не пов'язаний свідомо з власними егоїстичними інтересами. Суб'єктивно він проявляється в почутті емпатії, орієнтованості на надання допомоги іншим людям. Основною рушійною силою альтруїстичної поведінки вважається бажання покращити становище інших людей, а не очікування певної нагороди.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Молоканов М.В. Личностные компоненты профессиональной успешности практических психологов: Автореф. дис. канд. психол. наук. 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология / М.В. Молоканов – М., 1994. – 20 с.
2. Павлов И.П. Избранные труды. / И.П. Павлов. - М.: Академия педагогических наук РСФСР, 1951. - С. 365
3. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів / Під кер. В.Б. Шапаря. - Х.: Прапор, 2009. - 672 с. - С. 16
4. Субботский Е.В. Формирование элементов альтруистического поведения у дошкольников / Е.В. Субботский // Вестник Моск. ун-та. Сер. 14. Психология. 1979. - № 2. - С. 36-47.
5. Сухомлинский В.А. Рождение гражданина. / В. А. Сухомлинский. - М., 1971. - 336 с
6. Флейвелл Дж. Генетическая психология Ж. Пиаже. / Дж. Флейвелл. - М., "Просвещение", 1967. - 598 с.
7. Фрейд З. Психоаналитические этюды / Сост. Д. И. Донской, В. Ф. Кругменской. – Минск: Харвест, 1997. - 220 с.

УДК 615.851+364.62

Ткач Р. М.

КАЗКОТЕРАПІЯ ДИТЯЧОГО ГОРЯ

Стаття посвящена проблеме оказания психологической помощи маленьким детям, переживающим смерть родителей или других близких людей методом сказкотерапии. На примере консультативного случая с пятилетним Максимом раскрывается суть и подтверждается эффективность терапии, построенной на терапевтической метафоре.

Консультування дітей та підлітків з питань життя і смерті – окрема і доволі складна тема. Таке консультування зорієнтоване перш за все на примирення дітей та підлітків з неминучістю смерті. Вдалою знахідкою, на наш погляд, є створення спеціальних персоніфікованих терапевтичних казок, історій та метафор, що допомагають маленьким клієнтам подолати страх смерті, пережити смерть батьків чи інших близьких людей і почати нормально функціонувати [1].

Казкотерапія як метод сучасної психотерапії є синтезом багатьох досягнень психології, педагогіки, психотерапії та філософії різних культур. У широкому сенсі, метод існує з моменту виникнення людства, адже казки є у будь-якого народу, в будь-якій культурі. У психотерапії казки почали використовувати з кінця XIX століття, коли психологи звернули увагу на роль метафоричних, символічних снів, що мають казкову основу. На сучасному етапі казку як метод психологічної допомоги використовують у своїй діяльності вітчизняні та зарубіжні психологи, що практикують в різних напрямках. Слід зазначити, що в останні роки казкотерапія стала серйозною науково-практичною школою на пострадянському просторі, зараз у цього методу три напрямки: комплексна – у Санкт-Петербурзі (Т. Зінкевич-Євстигнеєва), інтегративна – у Москві (І. Вачков) та персоніфікована – у Києві (Р. Ткач).

В персоніфікованій казкотерапії поєднуються ресурси різних напрямків: юнгіанського аналізу, гештальттерапії, нейролінгвістичного програмування та ін. Метод використовується в роботі і з дорослими, і з дітьми – як здоровими, так і тими, що мають різні порушення. Відзначимо також, що персоніфікована казка як різновид терапевтичної метафори сприймається відразу на двох рівнях, свідомому і підсвідомому. Явний зміст казки, що виражається словами, звертається до свідомості клієнта. Прихований сенс, представлений сигналами, що приходять від органів почуттів, адресований до його несвідомого. Якщо свідомість і приймає буквальний зміст казкової метафори як вигадане, підсвідомість все одно «вірить» почуттю і задає потрібну програму змін у поведінці, переструктурування цінностей, поглядів і позицій.

Отже, персоніфікована терапевтична казка – це метафоричне оповідання, яке складається психологом для клієнта з врахуванням психологічного запита на допомогу, ресурсів клієнта, його позитивних вражень, травматичного досвіду тощо.

Перш ніж навести приклад терапевтичної казки, що була написана для хлопчика, мама якого померла, коротенько зупинимось на психологічних особливостях усвідомлення смерті та створення психологічних захистів від неї дітьми та підлітками. Маленькі діти до 5-ти років ще не мають стійкого уявлення про смерть як про щось невідворотне. Для дитини у цьому віці померти